

The background of the entire cover is an impressionistic landscape painting. It features a dense forest of tall, thin trees in shades of green and brown. In the foreground, there are patches of white and pinkish-red, possibly representing snow or a path, with some blue and green areas. The brushstrokes are visible and expressive.

GÖSTA
STENMAN

*Mästare och
imitatörer*

NTAMO

MÄSTARE OCH IMITATÖRER

GÖSTA STENMAN

M Ä S T A R E
OCH IMITATÖRER

HELSINGFORS

2020

N T A M O

FAKSIMILETRYCK EFTER ORIGINALUPPLAGAN:
Schildts, Helsingfors 1937.

ISBN 978-952-215-825-3

OMSLAG
Göran de Kopior

PÄRMBILDER
Helene Schjerfbeck, *Byktork* (1883),
Wikimedia Commons (bilden är vänd & begränsad),
Helene Schjerfbeck, *Ex-libris för Gösta Stenman* (1935-1946),
Nationalbiblioteket

TIILVERKARE
BoD – Books on Demand, Norderstedt, Tyskland

NTAMO
Helsingfors
2020

FÖRORD

En av mina ungdomsdrömmar var att en gång, grånad i musernas tjänst, med en lämplig ränta och en grönskiftande bonjour helt få ägna mig åt jakt på Rembrandt och annat storvilt. Jag skulle bo i Paris, vid någon av de underbara, krokiga, uråldriga gator som mynna ut vid Seine nära l'Institut de France, och varje morgon skulle jag under silverpopplarnas sursum corda leta i de små stånden utmed Seinestranden, på auktionskammaren i Montmartre, på Rue des Saints Pères.

Rembrandt sökte upp mig på en liten auktion i London, innan jag hunnit få grön bonjour och vitt hår. Det är om detta, om jaktens tjusning och faror denna bok handlar, och den får tagas som den är, utan anspråk på att vara litterär, uttömmande eller ofelbar i ett ämne som kunde fylla volymer. Ju längre tiden lidit, desto bättre har jag förstått att utan kärlek till konst — åtrå är ej tillfyllest — finner man ingenting genuint. När man trätt i sådan kontakt med sina mästare att man resonerar med dem, komma de till oss och överlämna enkelt och utan knussel sina furstliga gåvor.

Stockholm i oktober 1937.

G. S.

TJUGUFEM ÅR

I

Kan det vara möjligt? Jag måste räkna på fingrarna. Det stämmer. Denna höst, 1937, är det precis 25 år sen jag på en gata i Helsingfors mötte min vän arkitekten, en händelse, som både direkt och indirekt gav den avgörande impulsen till min verksamhet som konsthandlare.

Intresserad av tavlor och konst har jag varit ända sen min barndom och mina skolår i Uleåborg — intresserad är för övrigt ett alldeles för lamt ord, ty vid sidan av skolarbetet rörde sig mina funderingar knappt om något annat. Jag vet ej hur jag fått det i blodet, kanske från min farmor, som hyste ett levande intresse för allt djupt mänskligt, bland annat för måleri. Hur som helst, där fanns det och kvitt blev jag det inte, även om jag försökt, vilket naturligtvis aldrig föll mig in. Jag hade ingen annan dröm än att bli konstnär och få måla.

Och när folk frågade mig vad jag tänkte bli, stack jag inte under stol med min passion, som i min hemstad var synonym med galenskap. Naturligtvis hade man rätt. Allt konstskapande förutsätter med nödvändighet en viss abnormitet eller supernormalitet — vad man vill

kalla det. Att förstå konst kräver givetvis en motsvarande förvändhet i hjärncellerna, vilket jag skyndar mig att tillfoga för att man inte skall tro att en vederhäftig kännare av tavlor, enligt min mening, är klokare än en talangfull målare.

Jag hade en egen slant att själv fritt disponera, slutade skolan och kunde kort därpå skriva in mig vid Ate-neum i Helsingfors.

För att göra en lång och bitter historia kort: blotta viljan räckte inte till. Trots att en viss envishet inte saknades i kynnet måste jag ge upp.

Ett yttrande av Albert Edelfelt till en ung konstnär från den perioden ringer ännu i mina öron:

— Min son, om du kan hindra dig själv från att bli artist och måla, så för all del låt bli.

Resignationens konst är inte lätt när man är sexton år, även den måste läras. Bitar ihop tänderna och plugga. Fyra årskurser klarades på tre år och så var jag student i Jakobstad.

När ödet inte förunnat en att få spela en stäm-ma med i orkestern lär det vara en njutning att få dricka punsch med konsertmästarn. I Helsingfors sökte jag mitt enda umgänge bland målarna, som voro hyggliga nog att inte se mig över axeln, fast jag inte var en av dem. På Brondins kunde man alltid träffa någon. Bland mina vänner från den tiden minns jag särskilt Juho Mäkelä, som med åren blev Finlands tystlåtnaste akvarellist — finast av alla var han redan från början. På den tiden förtjänade han sitt bröd som dekorationsmålare och ägnade kvällarna åt punsch och åt våra medi-

tationer över måleri. Det brukade sluta med att vi på småtimmarna enades om att konst är konst i alla fall.

När det blev slut med dekorationsmåleriet på senhösten fingo vi hjälpas åt en smula. Jag hade en del förbindelser genom min tjänst och blev mycket vänligt mottagen av Finlands »okrönte konung» Leo Mechelin när jag än kom, t.ex. för att sälja en akvarell för vännen Mäkelä. Leo Mechelin betalade som den grandseigneur han var, men tillade, medan han försökte få ordning på Mäkeläs djärva penseldrag: Vore det inte bäst om den unge mannen kunde hitta på något annat yrke...

Jag kunde ej krossa Mäkeläs hjärta, där han stod i höstregnet och väntade på mig utanför Mechelins bostad, utan meddelade kort och gott att Mechelin köpt och betalt.

Ja, det är klart att han skulle göra det. En konung är en konung.

Det praktiska livet hade nämligen tagit hand om mig, artistfröet, som vägrat att spira. Efter arbete på Finska Notisbyrån i Helsingfors hade jag startat en egen byrå, som fått vind i seglen. 1912 års bokslut artade sig att överträffa mina djärvaste förhoppningar, men långt innan det var klart träffade jag en känd arkitekt, som redan omtalat är. Vi kände ej varann närmare, varför jag blev en liten smula överraskad, när han hejdade mig mitt på gatan.

— Ni lär ha så fina tavlor hemma, herr Stenman, sade han. Får jag komma och titta på dem?

På sätt och vis hade arkitekten nog rätt. Saken var nämligen den, att jag lagt undan varenda slant jag kun-

nat spara till tavelinköp. Det blev inga svindlande summor, men då jag köpte på avbetalning och mina mästare voro hyggliga mot mig i fråga om prisen, hade jag i alla fall fått ihop en liten anspråkslös samling. Arkitekten, som var en god kännare, fick alltså gärna den äskade tillåtelsen och en vacker dag dök han upp i min bostad.

Han gick omkring en stund och tittade och muttrade för sig själv. Jag kände mig naturligtvis mäktigt stolt, då det inte var svårt att förstå att han gillade min smak. Längst stannade han framför ett självporträtt av Ruokokoski. Muttret övergick till artikulerade ljud och småningom nåddes mina öron av en fråga.

— Vad kostar den där?

Det var som om jag hade fått ett slag för örat, reverenter talat. Kostar? Sälja? Göra affärer? Inbillade han sig att jag nedlagt så mycken möda och så många uppoffringar på att bringa samman dessa taylor för att sedan sälja dem? Jag skulle inte blivit mer upprörd om han bett att få köpa hustru och barn.

Arkitekten upprepade sin fråga och något måste jag svara. Ett gammalt beprövat och finkänsligt sätt att avvärja en spekulants attack på någon sak man vill behålla är att nämna ett s.k. skyddspris, som ögonblickligen måste beta vederbörande all köplust.

— 200 mark, svarade jag och tittade upp för att se vilken verkan klubbslaget haft på den djärve — själv hade jag inte betalat på långt när hälften.

Arkitekten förändrade inte en min.

— Jag köper, svarade han kärvt och drog fram plånboken.

Dagen därpå fick jag mitt livs chock — eller åtminstone en av dem. Det ringde i telefon.

— Hallå!

— God dag, herr Stenman, hälsade en fryntlig röst. Det var en utmärkt tavla jag köpte av er i går.

— ???

— Det var inte en tavla, ser ni. Det var två. Under självporträttet hittade jag en Morgonstämning från Paris. En briljant sak, herr Stenman. En alldeles briljant sak. Tackar så mycket.

Avringning.

Hur länge jag stod där med luren i hand vet jag inte. Klubbslaget jag riktat mot arkitektens huvud hade träffat mitt eget. Två tavlor inom samma ram! Naturligtvis visste jag att sådant förekom, att konstnärer av sparsamhetsskäl spände två lika stora dukar på samma kilram, men att jag skulle bli ett ekonomiskt offer för denna ekonomisering hade aldrig fallit mig in. Här öppnade sig plötsligt nya perspektiv. Om ett sådant äventyr *en miniature* kunde upplevas, när jag första gången som amatör fuskade i konsthandelsbranschen, vad skulle inte då en fackmässigt bedriven, stort upplagd verksamhet i samma bransch kunna bjuda på?! Spänning, romantik, överraskningar, stora, hisnande upptäckter — men nu var det jag, som skulle göra dem, och inte arkitekten.

När jag visste, att en sådan eventualitet som den inträffade otvivelaktigt låg inom det möjligas område — varför hade jag då inte gjort en grundlig undersökning av konstverket, innan jag sålde det? Dumbom. Å andra sidan kunde jag åberopa överraskningsmomentet till mitt

försvar. Inte ett ögonblick hade det föresvävat mig att arkitekten skulle gå till attack — jag sträckte ut dolken med tvåhundramarkssedeln virad kring dess spets till nödvärn. Bakom affären låg ingen som helst fri viljeakt från min sida att få den till stånd, utan tvärtom.

Hur jag resonerade, fram och tillbaka, ett var säkert: utkämpa dueller om tavlor måste vara bra mycket roligare än något annat i världen. Och så en sak till — en icke oväsentlig faktor att ta med i räkningen — om jag började konsthandel kunde jag sannolikt vara god konst och mina vänner konstnärerna till någon nytta. Jag låg vaken en natt och funderade; följande morgon var beslutet fattat — jag skulle omedelbart starta en egen konsthandel. Vilket, som sagt, skedde hösten 1912.

II

Det kom litet förlig vind i seglen för Stenmans Konstsalong genast vid starten. Jag hade någon tid dessförinnan stiftat bekantskap med gamle professor Karl Hedman i Vasa och av honom fick jag i uppdrag att skaffa ett par tavlor av närmare specificerad beskaffenhet. Det lyckades och i samma veva fick jag ytterligare ett par klienter — ja, så var företaget i gång. Konstigare var det inte, men för mig tedde sig det hela som Det Stora Äventyret.

Det gick oavslått framåt och 1919 förvärvade jag det ståtliga hus, Stenmans Konstpalats vid Henriks-gatan mitt emot Svenska teatern, som skulle bli central-

punkten för Finlands konstliv under många år framåt. Jag måste dra en smula på munnen vid minnet. Vad visste jag då om den sällsamt funtade labyrint, vars öppning det var så enkelt att stiga innanför, den internationella konsthandels?

Företagets allmänna konstpolitiska program hade två huvudpunkter:

1. Propaganda för och förmedling av gott måleri, gammalt eller nytt.

2. På de vinster denna försäljning inbragte: inköp av modern, gärna av samtiden som vansinnig betraktad konst, allenast den ingav mig övertygelsen att den var äkta och hade framtiden för sig.

Punkt 2 sammanförde mig med den finske mästaren Sallinen, som visserligen på den tiden allmänt betraktades mera som en originell skräddare än som mästare. Mäkelä kom en dag under vintern 1912 till mig och berättade att han stött ihop med en egenartad människa, som målade allvarliga och ganska tokiga tavlor.

— Men jag tror att du kommer att tycka om hans målningar, tillfogade han. Karlen heter Sallinen och ingen kristen själ tar honom på allvar, men du . . . Det kan ju även hända att du skrattar som alla andra. I vilket fall som helst lönar det sig att titta.

Jag gick till Sallinen och tittade. Ett gott skratt? Ju mer jag såg, dess högtidligare och mer fylld av respekt kände jag mig. Där fanns några helt enkelt häpnadsväckande vackra målningar. Särskilt lade jag märke till en stor duk, Tvätterskorna, betagande fin i färg, särskilt huvudena. Jag studerade och njöt och sade Sallinen min mening, utan några överord.

Vi blevo vänner och träffades rätt ofta under det närmaste året. En vacker dag kommer Sallinen till mig och jag såg strax att han var uppriktigt arg, på sitt kärva, desperata sätt. Han hade råkat på kant med Axel Gallen-Kallela, som ju hade mycket att säga till om i konstvärlden i Helsingfors, och Sallinen var följaktligen omöjlig. Omkring honom rådde kaos. Trassligt på alla håll och kanter. Den allmänna opinionen, företrädd av en eller annan tidning, med den gallenska falangen i spetsen hade till råga på allt utnämnt honom till generaldåre. Vi skrattade tillsammans.

Plötsligt blev Sallinen allvarlig igen.

— Jag reser till Amerika, förklarade han, men måste först sälja något skräp för att få ihop till respengarna. Vill du köpa Tvätterskorna? Det finns en annan som vill ha den, men han är så pass stor idiot att jag hellre säljer den till dig för 150 mark.

Det faller av sig själv att jag med tacksamhet accepterade anbudet och det skulle inte dröja många år, förrän konstverket röntte den uppmärksamhet det förtjänade; på Baltiska utställningen i Malmö väckte Tvätterskorna nära nog sensation och såldes efter några år till museet i Helsingfors för 3,000 mark, om jag inte minns fel.

Vad mästaren själv beträffar reste han mycket riktigt till U.S.A., men där trasslade han ytterligare till det för sig och själv stod han utan ett öre på fickan. Till all lycka räddade han sig emellertid tillbaka till Finland, och i Helsingfors sökte han strax upp mig som överenskommet var.

För mig stod det klart, att det nu gällde att verkligen ordna något bestående för Sallinen och inte bara

— För det första kan jag inte måla,
protesterade hon. – Jag har aldrig
gjort en sak, som jag kan rekommendera
eller själv är nöjd med. Ni är så ung så ni
begriper inte det här. Jag är deremot
gammal och vet vad jag talar om.

Men jag gav mig inte och lyckades
förmå henne att visa vad hon hade.

[om första mötet med
Helene Schjerfbeck som sedan
t.ex. ritat olika ex-libris för honom]

GÖSTA STENMAN VAR KONSTKRITIKER,
KONSTHANDLARE OCH KONSTMECENAT
SOM FÖDDES I ULEÅBORG 1888, LEDDE
KONSTSALONGEN OCH UTGAV KONST-
TIDSKRIFTEN I HELSINGFORS,
FLYTTADE TILL LONDON 1927
OCH STOCKHOLM 1930
DÄR HAN DOG 1947.
Mästare och imitatörer (1937)
MED SJÄLVBIOGRAFISKA ESSÄER
ÄR HANS ENDA BOK.

NTAMO 2020

9 789522 158253

ISBN 978-952-215-825-3